

L. Wittgensteinas: analitikas ar hermeneutikas?

Tomas Kačerauskas

Vilniaus universitetas
Filosofijos katedra
Didlaukio g. 47, LT-2057 Vilnius
Tel./faks. (370-2) 76 18 90

Kas yra lingvistinis posūkis? Ar L. Wittgensteinas – kalbos filosofas? Jeigu taip, ar tai būdinga tiek jo ankstyvajam, tiek vėlyvajam periodui? Akivaizdu, kad *Tractatus logicus philosophicus* ir *Filosofiniai tyrinėjimai* skiriasi stiliumi, turiniu bei metodu. Nėgana to, pirmasis priskiriamas analitinei (aiškinimo) filosofijai, antrasis – hermeneutinei (supratimo). Jeigu lingvistiniai filosofijos bruožai būdingi tiek vienai, tiek kitai pakraipai, ar galima kalbėti apie šių filosofijų suartėjimą per lingvistiką arba, konkrečiau, per Wittgensteino, kalbos filosofo, figūrą?

Siekdamas atsakyti į šiuos klausimus, panagrinėsiu ankstyvojo austrų filosofo kalbos semantiką ir vėlyvojo – kalbos pragmatiką. Pirmojoje dalyje (I. Kalbos semantika) smulkiau aptarsiu semantikos prielaidą – loginę erdvę, vaizdo ir prasmės sąsajas ir episteminių traktato monizmą bei ankstyvojo Wittgensteino semantikos vietą analitinės – Frege's, Russelo ir Carnapo – filosofijos atžvilgiu. Antrojoje dalyje (II. Kalbos pragmatika) panagrinėsiu kalbos žaidimų įvairovę,

vaizdo svarbą suvokimui ir stiliaus pokyčius. Kartu *Filosofinius tyrinėjimus* palyginsiu su Heideggerio hermeneutika ir aptarsiu jų įtaką Rorty'o bei Feyerabend'o pragmatizmui bei Kuhno mokslo istorizmo sampratai.

I. Kalbos semantika

Semantika (gr. Σημαντικοζ – prasmės, reikšmės) traktate suprastina dvejopai: 1. kaip kalbos vienetų prasmės ir 2. kaip kalbinių ženklų tarpusavio santykis bei santykis su jais žymimais objektais. Kadangi tiek faktai, sudarydami pasaulį¹, tiek sakiniai², sudarydami kalbą³, skleidžiasi loginėje erdvėje, semantika apima šios loginės erdvės vienetų reikšmes bei jų tarpusavio ryšius. Taigi semantika traktate išreiškia ir ontologiją (pasaulio faktai), ir epistemologiją (jų pažinimas).

Kas yra loginė erdvė, tiek faktų, tiek sakinių aplinka? Kas yra jos elementų – faktų ir sakinių – prasmė?

Loginė erdvė siejama su „galima dalykų padėtim“⁴, jos vienetų „logine vieta“, kuri

¹ „Faktai loginėje erdvėje yra pasaulis“ [21], 1.13.

² „Visa loginė erdvė jau turi būti [sakinių] duota“ [21], 3.42.

³ „Sakinių visuma yra kalba“ [21], 4.001.

⁴ „Vaizdas vaizduoja dalykų galimą padėtį loginėje erdvėje“ [21], 2.202.

duota kartu su jais⁵. Kitaip dar Wittgensteinas ją vadina „loginiais pastoliais“⁶ ir „loginėm koordinatėm“⁷. Loginės erdvės nėra skyrium nuo jos vienetų, antraip loginiai santykiai – suma, neigimas, sandauga – turėtų atskirti nuo objektų ontologinį statusą. Pasisakydamas prieš tokį realizmą, Wittgensteinas teigia, kad loginė erdvė drauge su geometrine tėra „egzistencijos galimybės“⁸. Faktų ar sakinių santykiai neegzistuoja savarankiškai – jie imanentiškai patiems faktams ir sakiniams. Taigi egzistuoja „vidinė jų tarpusavio kombinacijos galimybė“⁹, leidžianti tiek fakto buvimą, apsuptą kitų faktų, tiek teiginio – fakto loginės išraiškos – buvimą tarp kitų teiginių. Vadinasi, loginė erdvė, imanentiška jos vienetams, yra tai, kas laiduoja jų tarpusavio dermę, nors jos pačios skyrium nėra. Kaip dermės garantas, logika sutampa su geometrija.

Tačiau loginė erdvė filosofui – ne tiek jos elementų egzistencijos, kiek prasmės sąlyga. Prasmė – bendrybė, kaip ir loginė erdvė, būdinga sakiniams: ji tapatinama su jų esme¹⁰ ar net buvimo galimybe. Prasmė išreiškia ontologinį ryšį: „sakinio prasmė yra jo atitikimas arba neatitikimas atominių faktų buvimo ar nebuvimo galimybėms“¹¹. Prasmė, kaip ir loginė erdvė, – santykio kategorija, apibūdinanti teisingumą¹². Taip traktuote atsiranda teisingumo funkcija, nusakanti

vienetų atitikimo santykį. Teisingumas, kaip sakinių ir faktų tarpusavio koreliatas, – semantinė funkcija. Tik elementų darinys, kaip „erdvinė padėtis“ ar kontekstas, turi prasmę, bet ne kiekvienas jų skyrium. Todėl prasmė (ir teisingumas) mąstoma kaip projekcija¹³ tarp sakinio ir fakto („dalykų padėties“¹⁴). Už sakinio stovi faktas, priešingu atveju sakiny yra beprasmis. Santykio tarp sakinio ir fakto nebuvimas – metafizinių spekuliacijų šaltinis. Ši „gramatika“¹⁵ leidžia ir pasaulį traktuoti kaip sakinį: „pasaulio prasmė turi būti už pasaulio. Pasaulyje yra visa, kaip yra, ir visa nutinka taip, kaip nutinka; jame nėra jokios vertės – o jeigu ir būtų, ji neturėtų jokios vertės.“¹⁶ Jeigu kiekvienas sakiny tėra prasmingas santykiu su faktu, esančiu už jo, o pasaulis traktuojamas kaip prasmingas sakiny, kas stovi už pasaulio? Kosmologinio Dievo buvimo argumento dedukcija čia įgauna lingvistinių bruožų, o Wittgensteino antimetafizika veda prie mistikos. Todėl *Tractatus logicus philosophicus* autoriaus gramatinė logika mistiška.

Prasmė filosofui neatsiejama nuo vaizdo. Prasmė parodoma: „sakiny rodo savo prasmę. Sakiny rodo, kokia yra padėtis, jei jis yra teisingas.“¹⁷ Pats sakiny yra „tikrovės“¹⁸, fakto¹⁹, „dalykų padėties“ vaizdas. Sakiny prasmingas tik kaip tikrovės, fakto vaizdas²⁰. Vaizdo, kaip ir loginės formos, ne-

⁵ „Nors sakiny gali determinuoti tik vieną vietą loginėje erdvėje, visa loginė erdvė jau turi būti juo duota“ [21], 3.42.

⁶ [21], 3.42.

⁷ [21], 3.41.

⁸ [21], 3.411.

⁹ [18], p. 76.

¹⁰ „Sakinio esmė sudaro tai, kas yra bendra visiems sakiniams, kurie gali išreikšti tą pačią prasmę [21], 3.341.

¹¹ [21], 4.2.

¹² „p teisingumo funkcijos prasmė yra p prasmės funkcija“ [21], 5.2341.

¹³ „Projekcijos metodas yra sakinio prasmės mąstymas“ [21], 3.11.

¹⁴ „Sakiny yra tikrovės vaizdas, nes žinau jo pristatomą dalykų padėtį, jei suprantu tą sakinį“ [21], 4.021.

¹⁵ Garver, [6].

¹⁶ [21], 6.41.

¹⁷ [21], 4.022.

¹⁸ [21], 4.021.

¹⁹ „Mes susidarome faktų vaizdus“ [21], 2.1.

²⁰ „Kad sužinotume, ar vaizdas yra teisingas, ar klaidingas, turime jį palyginti su tikrove“ [21], 2.223.

gali būti atsieto nuo vaizduojamųjų dalykų. „Loginė, t. y. tikrovės, forma“²¹ ir išreiškia vaizdo bei tikrovės tapatumą, kuris daro sakinį prasmingą ir teisingą. „Nėra *a priori* teisingo vaizdo“²², kaip nėra prasmingo atsieto nuo fakto sakinio. Loginė erdvė, faktas ir vaizdas susiję taip: „loginis faktų vaizdas yra mintis“²³, o „visuma teisingų minčių yra pasaulio vaizdas.“²⁴ Taigi Wittgensteino ontologinę struktūrą sudaro loginės erdvės elementai – faktai ir sakiniai. Sakinių prasmingumas bei teisingumas temąstomas jų ryšiu su faktais. Faktai ir sakiniai reiškiasi vaizdu. Vadinaši, filosofo ontologija skleidžiasi kaip loginės gramatikos semantika ir prieinama mentaliniam (ne psichologiniam) aktui. Palyginkime su Husserliu: „objektai yra man ir jie yra man tai, kas yra, tik kaip realios ir galimos sąmonės objektai.“²⁵ Husserliui vienintelė realybė – „sąmonės objektai“, o Wittgensteinui realybė „reprezentuojama mintimi ir kalba“²⁶, kurie reiškiasi vaizdu. Nei Husserlio, nei Wittgensteino ontologijoje nelieta vietos fizikos objektų realybei. Wittgensteino pasaulį sudaro vaizdas sakiniuose kaip faktų atspindys, kai sakiniai ir faktai duoti drauge su logine erdve. Ši kalbos ir pasaulio imanencija ir leidžia Hintikakai teigti, kad Wittgensteinas – nuoseklesnis fenomenologas nei Husserlis²⁷. Pirmajam fenomenologinė redukcija sutampa su semantine, su vaizdo, besireiškiančio sakiniu, pras-

mės nustatymu. Ši prasmė atitinka jo ryšį su tikrove²⁸. Husserliui, priešingai, reikalinga eidetinė redukcija²⁹, paremta Kanto sintetiniais aprioriniais sprendimais³⁰. Priešingai nei Husserlis ar Kantas, Wittgensteinas nepripažįsta apriorinių sprendinių kaip aprioriškai teisingo vaizdo³¹. Vaizdas, kaip ir loginė erdvė, prasmingas ir teisingas tik santykiu su faktais. Taigi Wittgensteino vaizdinė lingvistinė ontologija suponuoja fenomenologinę žiūrą, kuri, skirtingai nuo Husserlio, apsiriboja savo elementų priklausomybės nustatymu. Šios imanentinės semantikos „stiklas yra krištolinio skaidrumo“³², neaptemdytas kaip Husserliui ar Kantui mūsų „konceptualios sistemos“³³. Šį traktato turinį atitinka jo forma: trumpi, bet kartu ir talpūs sakiniai, be tokių meninių priemonių kaip palyginimas, ironija, hiperbolė. Tačiau minties skaidrumu, tiesumu ir talpumu ankstyvojo Wittgensteino žodis primena elipsę ar net metaforą, o visas traktatas – poezijos ar muzikos kūrinį, kur tam tikra tonacija laiduoja natų dermę. Čia tonacija – loginė erdvė, o natos – jos vienetai.

Ši dermė apibūdina ankstyvojo Wittgensteino episteminį monizmą. Jeigu vaizdu pažįstame, tai koks santykis tarp vaizdo ir fakto, vaizdo ir sakinio? Kas yra faktas? Faktas nėra daiktas ar objektas: „pasaulis yra faktų, ne daiktų visuma.“³⁴ Pasaulio, loginės

²¹ [21], 2.18.

²² [21], 2.225.

²³ [21], 3.

²⁴ [21], 3.01.

²⁵ [11], 30 paragrafas.

²⁶ Hintikka J. [10], p. 61.

²⁷ „Wittgensteinas pabrėžia fenomenologinę kalbą, o Husserliui fenomenologinės redukcijos kontūrai neapibrėžti (*especially large*)“ [10], p. 68.

²⁸ „Tai, ką vaizdas vaizduoja, yra jo prasmė“ [21], 2.221.

²⁹ „Eidetinė intuicija šalia transcendentalinės redukcijos yra pagrindinė bet kokių transcendentalinių metodų forma“ [11], 34 paragrafas.

³⁰ „Griežtas visuotinumumas <...> nurodo ypatingą pažintinį sprendinio šaltinį, būtent sugebėjimą aprioriškai pažinti“ [12], p. 57.

³¹ [21], 2.225.

³² [10], p. 67, plg. „Tvarka <...> turi būti gryniausio krištolo“ [20], 97.

³³ [10], p. 67.

³⁴ [21], 1.1.

erdvės vienetas – atominis faktas, kuris reprezentuoja visa, „kas yra“. „Atominiame fakte objektai tam tikru būdu santykiauja vienas su kitu.“³⁵ Taigi atominiai faktai – ne objektai, nors šie pažįstami atominių faktų struktūra³⁶, kuri neatsiejama nuo sakinių ir vaizdo struktūros loginėje erdvėje. Šių vienetų tarpusavio ryšių nustatymas – semantinė redukcija ir yra pažinimas, kuris traktato lingvistiniu požiūriu gali būti traktuojamas kaip supratimas. Todėl beprasmiška klausti, kas yra atominis faktas – tikrovės ar kalbos elementas? Faktas, kaip ir atvejis (*der Fall*), reiškiasi kalba. Loginėje erdvėje pasaulis ir kalba sutampa: suprasdami atominių faktų vaizdą sakiniuose, mes išvelgiame šių loginės erdvės vienetų ryšį, nes tik atominis faktas yra prasmės reiškėjas³⁷, bet ne vaizdas ar sakinyš be jo (*a priori*). Tautologijos esmę ir sudaro sakinių ar vaizdo atskyrimas nuo faktų: „tautologija kyla iš visų sakinių – ji nieko nesako.“³⁸ Vadinasi, supratimo (loginė) erdvė duota drauge su jos vienetais, o pats supratimas yra prasmės arba ryšio tarp jų nustatymas. Šios supratimo erdvės ir jos elementų vienybė ir leidžia teigti, kad ankstyvojo Wittgensteino epistemologija – monistinė.

Kokia šio lingvistinio monizmo vieta analitinės filosofijos požiūriu? Kokie jo ypatumai lyginant su Frege's ir Russelo pažiūromis kaip ištakomis ir Carnapo – kaip išdava?

Nenagrinėdamas smulkiau pastarųjų sistemų, apsiribosiu glaustu palyginimu. Pradedant Frege, visi keturi mąstytojai buvo ir logikai. Tačiau Frege's ir Russelo „senajai

logikai“³⁹ Wittgensteinas priešpriešino savaįją, į kurią negalėjo neatsižvelgti Carnapas. Fregei ir Russeliui⁴⁰ logika – universali mokslo kalba. Šia nuostata paremtas jų logizmo – matematikos redukcijos į logiką – užmojis ir Russelo tipų teorijos hierarchija. Wittgensteinas, jiems oponuodamas, neigia logikos universalų pobūdį, loginių simbolių ir klasių savarankišką egzistavimą. Kaip jau matėme, logika Wittgensteinui – tautologija, ji beprasmiška be faktų. Taigi Wittgensteinas, skirtingai nuo Frege's ir Russelo, – nuoseklus nominalistas. Šis „egzistencinis pasirinkimas“⁴¹ nulemia ir jų prasmės sampratą. Nors dėmesys reikšmės ir prasmės problemoms būdingas visiems keturiems mąstytojams, Wittgensteinas prasmę supranta kitaip nei jo pirmtakai: jam prasmė – vaizdo (sakinyje) ir fakto atitikmens santykis. Frege'i ir Russelui prasmė – vidinis teiginių santykis. Kadangi vaizdo teorija nebūdinga Carnapo metodologijai, jam prasmė rūpi kaip logikos elementų semantika. Semantinė Wittgensteino redukcija, Frege's ir Russelo darbuose pasireiškusi tik kaip loginė redukcija, Carnapui tapo akstinu kurti dirbtines kalbas. Su tuo susijęs analitikų „lingvistinis posūkis“, Frege's ir Russelo loginį simbolizmą Wittgensteino traktate pakeičia teisingumo lentelės kaip kombinatorikos principai, prigiję Carnapo induktyviosiose logikose. Visi keturi filosofai nusiteikę antime tafiziškai, ypač radikaliai Carnapas⁴². Visiems, kaip logikams, būdingas aistorizmas – atsiribojimas nuo istorinių filosofinių problemų ir visiems, išskyrus Frege, loginis atomizmas,

³⁵ [21], 2.031.

³⁶ „Būdas, kuriuo objektai yra tarpusavyje susiję atominiame fakte, yra atominio fakto struktūra“ [21], 2.032.

³⁷ „Tik faktai gali išreikšti prasmę“ [21], 3.142.

³⁸ [21], 5.142.

³⁹ Ricketts [18], p. 83.

⁴⁰ Čia kalbu apie Russelo pažiūras iki Wittgensteino traktato.

⁴¹ Wright [22].

⁴² Vienos periodo.

radęs atgarsį Carnapo protokoliniuose teiginiuose. Tačiau kaip subjekto išgyvenimų apibūdinimas protokoliniai teiginiai sietini su fenomenalizmu, Wittgensteino žiūra – su fenomenologija. Fizikalizmas taip pat neprigyja Wittgensteino monistiniame pasaulėvaizdyje. Todėl Wittgensteinas tiesiogiai nesietinas su empirizmu bei jo dogmom⁴³, nors tikėtina, kad jam darė įtaką. Tačiau Wittgensteinas, kaip Carnapas ir iš dalies Rus-

selas, kuria ontologiją: Russelas ir Carnapas – empirinę (patyrimui prieinamų objektų), Wittgensteinas – fenomenologinę (minties darinių – vaizdų ir faktų). Dėl to net ankstyvojo Wittgensteino filosofija galėtų būti traktuojama ir kaip supratimo⁴⁴, kitų trijų – tik kaip aiškinimo.

Apibendrinamas šiuos pastebėjimus, pateiksiu Wittgensteino, Carnapo, Russelo ir Frege's pažiūrų lyginamąją lentelę (1 lentelė).

1 lentelė. *Keturių analitikų pažiūrų palyginimas*

<i>Wittgenstein</i>	<i>Carnap</i>	<i>Russel</i>	<i>Frege</i>
dėmesys logikai			
aistorizmas			
antimetafizika			
reikšmės ir prasmės problemos			
loginis atomizmas			—
ontologija			—
teisingumo lentelės		loginis simbolizmas	
semantinė loginė redukcija		loginė redukcija	
dėmesys kalbai (lingvistinis posūkis)		—	
logika kaip tautologija	metalogika		
vaizdų teorija	teisingumo teorija		
prasmė – vaizdo ir fakto atitikmuo	prasmė – vidinė teiginių savybė		
antiempirizmas	empirizmas	—	
fenomenologija	fizikalizmas, fenomenalizmas	—	
supratimas ir aiškinimas	aiškinimas		
nominalizmas	realizmas		
misticizmas	—		

⁴³ [17].

⁴⁴ Apel [1].

Lentelės išvados:

1. Bendrieji analitikos⁴⁵ bruožai: logika tampa ne tik svarbi tema, bet ir metodas (loginės analizės); vyrauja aistorizmas; skiriamas ypatingas dėmesys reikšmės ir prasmės problemoms; metafizinės spekuliacijos atmetamos kaip beprasmiškos;

2. Analitika gali būti apibūdinta kaip aiškinimo filosofija, nors jau ankstyvojo Wittgensteino traktate žymus supratimo elementas;

3. Analitikoje, pradėdant Russelu, priglįžo loginio atomizmo idėjos: Wittgensteino filosofijoje – atominių faktų, Carnapo – protokolinių teiginių pavidalu.

4. Beveik kiekviena sistema (išskyrus Frege's) yra ontologinė;

5. Pradedant Wittgensteinu, įvyksta „lingvistinis posūkis“ – filosofinių problemų sprendimas nagrinėjant kalbos elementus.

6. Analitikai, ypač Wittgensteino, darė įtaką⁴⁶ fenomenologinės idėjos.

7. Wittgensteino pažiūros labiausiai nukrypusios nuo „statistinio pažiūrų vidurkio“ (bent jau tiek, kiek čia jos apžvelgtos). Tokios idėjos kaip vaizdų teorija, fenomenologinis monizmas, misticizmas nebūdingos kitiems analitikams. Tai leidžia teigti, kad Wittgensteinas – originaliausias iš minėtų filosofų.

8. Analitinei filosofijai būdingas tiek realizmas, tiek nominalizmas. Ši pasaulėžiūrų skirtis vėliau skleidėsi kaip ekstencionalizmas (Quine, Hempel) ir intencionalizmas (Carnap, Goodman) diskusijose dėl nomologiško ir fakto identiškumo kriterijų.

⁴⁵ Sakydamas analitika, turiu omenyje minėtus keturis filosofus.

⁴⁶ Čia nenagrinėsiu: tiesioginę ar ne.

⁴⁷ [20], 656.

⁴⁸ [20], 89.

⁴⁹ T. p.

⁵⁰ [20], 25

II. Kalbos pragmatika

Traktato vieningą loginę erdvę pakeičia *Filosofinių tyrinėjimų* kalbos žaidimų įvairovė. Kas yra kalbos žaidimai?

Pasak vėlyvojo Wittgensteino, kalbos žaidimai – pirminis dalykas⁴⁷. Tačiau jie nėra „daiktų esmė“, kokia buvo logika traktate⁴⁸, jie neatskleidžia ir „priežastinių ryšių“, rūpimų metafizikai. Jie tepadeda „suprasti tai, kas atvirai guli prieš mūsų akis.“⁴⁹ Kiek jie – kalbos? Anot filosofo, „liepti, klausti, pasakoti, plepėti taip pat priklauso mūsų prigimties istorijai, kaip ir vaikščioti, valgyti, gerti, žaisti.“⁵⁰ Taigi vaikščiojimas, valgymas, gėrimas ir žaidimas čia prilyginami liepimui, klausimui, pasakojimui ir plepėjimui. Žmogaus elgesys prilyginamas kalbai, o kalbos žaidimai apima įvairiausias žmogaus elgesio formas. Kaip tik jais žmogus skiriasi nuo žvėrių, „kurie paprasčiausiai nekalba.“⁵¹ Nebūdami „esmės“ ar „pagrindai“, „kalbos žaidimai veikiausiai yra palyginimo objektai“⁵². Neneigdamas taisyklių, kaip žaidimo prielaidos, Wittgensteinas pastebi jų sumaištį⁵³ ir kaitą: „žaisdami net keičiame jas.“⁵⁴ Taigi taisyklės čia neatsiejamos nuo žaidimų, lygiai kaip loginė erdvė – nuo jos reiškėjų traktate. Kaip traktate kalbos semantika reiškia pasaulio pažinimą, taip ir čia kalbos žaidimai apima visą žmogaus elgesio įvairovę – Wittgensteino tyrinėjimas išlieka „gramatinis“⁵⁵, o „lingvistinis posūkis“ tęsia savo žygį.

Filosofas pripažįsta, kad „žaidimo“ sąvoka yra neaiški⁵⁶ ir čia pat klausia, „ar

⁵¹ T. p.

⁵² [20], 130.

⁵³ „Kaip man nustatyti taisyklę, pagal kurią jis žaidžia?“ [20], 82.

⁵⁴ [20], 83.

⁵⁵ [20], 90.

⁵⁶ [20], 71.

neryškus vaizdas dažnai nėra kaip tik tai, ko mums reikia“⁵⁷. Jeigu loginė erdvė traktate – faktų ir sakinių esaties „gryniausio krištolo“⁵⁸ prielaida, čia „supersąvokų, supertvarkos“⁵⁹ iliuziją pakeičia kalbos žaidimų miglotumas ir daugiaprasmybė. Mes nepasirenkame žaidimų – mes auklėjami atlikti „tokius veiksmus“, vartoti „tokius žodžius ir tokiu būdu“⁵⁹ reaguoti. Mūsų žaidimas panašus į Adelaidės ir vyskupo šachmatų partiją be pradžios. Mes net nežinome, ar „tikrai“ žaidžiame⁶¹: mes neturime pasirinkimo. Traktato optimizmą čia keičia pesimizmas, o sąvokos krištolas – migla. Kaip Schopenhaueris pasauliui – pagrindo principo viešpatijai – priešpriešina valią, įkūnijančią iracionalumą, taip Wittgensteinas loginės erdvės skaidrumui priešpriešina kalbos žaidimų miglotumą. Kaip Schopenhaueriui žmogus, tiek pašalinus valią, tiek jai išsikerojus, pasmerktas niekiui⁶², taip vėlyvajam Wittgensteinui kalbos žaidimai įkūnija žmogaus pasmerktį – žaisti **taip**, „eiti šalutiniais takeliais“⁶³. Jis tegali skausmą apžaisiti⁶⁴, bet ne išvengti. Taigi vėlyvojo Wittgensteino, kaip ir Schopenhauerio, filosofijoje ryški pesimistinė gaida. Sąvoką su aiškia apimtimi keičia antisąvoka su neapibrėžta apimtimi, o monometodologizmą – polimetodologizmas.

⁵⁷ T. p.

⁵⁸ [20], 6.

⁵⁹ T. p.

⁶⁰ [20], 6.

⁶¹ [20], 365.

⁶² „Tai, kas lieka, visiškai pašalinus valią, visiems tiems, kurie dar pilni valios, žinoma, yra niekis, bet ir atvirkščiai, tiems, kurių valia persimainė ir paneigė save, šis mums toks realus pasaulis su visomis jo saulėmis ir paukščių takais yra niekis [19], p. 564.

⁶³ [16], 426.

Pasak vėlyvojo Wittgensteino, „nėra ko kio nors filosofijos metodo, bet išties esama metodų, tarsi įvairių terapijų.“⁶⁵ Vieną filosofų metodą jis lygina su dieta, kai „mąstymas maitinamas tik vienos rūšies pavyzdžiais.“⁶⁶ Jeigu filosofinis tyrinėjimas funkciojuoja kaip kalbinis, o kalba prilįgsta labirintui⁶⁷, nėra ir negali būti „vienintelio, tikro, tvarkingo“⁶⁸ metodo. Jei ir būtų sąvokinis (loginis) metodas, jo nepakaktų, nes jis nepaaiškintų (skausmo) pojūčio, kuris „nėra joks kažkas, bet ir ne niekas.“⁶⁹ Taigi vėlyvojo Wittgensteino antimetafizika paremta ne prasmės, kaip fakto ir sakinio atitikmens, teorija, bet kalbos ir filosofijos metodų pliuralizmu. Šis nukreiptas ir prieš antimetafizinį monizmą. Todėl tyrinėjimų filosofija – klausimo, o ne atsakymo (kaip traktato). Čia ji rūpinasi „klausimu kaip liga.“⁷⁰ Ji tegali aprašyti, palikdama „visa, kaip yra“⁷¹, bet ne postuluoti pasaulio ontologiją, kuri nepagrindžiama. Tyrinėjimų autorius – nuoseklesnis antimetafizikas nei traktato, prileidusio faktų ontologiją, kuri savo pretenzijom prilįgsta metafizinėms sistemoms. Kalbos ir filosofijos gydymą čia Wittgensteinas supranta kaip kalbos žaidimų (ligos) nustatymą ir metodų (terapijos), kurių ne mažiau už žaidimus, pritaikymą.

⁶⁴ Šiam skausmo apžaidimui skirta bent dešimt *Filosofinių tyrinėjimų* puslapių žr. [20], 236, p. 244.

⁶⁵ [20], 133.

⁶⁶ [20], 593.

⁶⁷ „Kalba yra takų labirintas. Ateini iš vienos pusės ir žinai, kur esi; ateini į tą pačią vietą iš kitos ir jau nebežinai“ [20], 203.

⁶⁸ [20], p. 357

⁶⁹ [20], 304.

⁷⁰ [20], 255.

⁷¹ [20], 124.

Metodai imanentiškai kalbos žaidimams. Kaip tik todėl Wittgensteino tyrinėjimas gramatinis. Kitos esmės nėra, tik „išsakoma gramatikoje.“⁷² Tačiau gramatika čia netapati logikai kaip traktate. „Gramatika nesako, kaip turi būti sudaryta filosofija <...>. Ji tik aprašo ženklų vartojimą, bet visiškai jų nepaaiškina“⁷³ (išskirta – T. K.). Tyrinėjimų gramatika nebeturi visuotinių taisyklių. Jos nebegalioja visam loginiam ontologiniam dariniui kaip traktato semantinės redukcijos taisyklės. Taisyklės reiškiasi vartojant⁷⁴, jos išmokstamos su kalbos praktika, šnekant. „Kalba“ yra visų pirma mūsų kasdienės, mūsų žodžių kalbos aparatas.“⁷⁵ Taigi traktato kalbos ontologiją pakeičia šnekos filosofija: kalbos, kaip sistemos, nėra, tėra šneka. „Kalba <...> – prietaras, pagimdytas gramatinių iliuzijų.“⁷⁶ Šiuo požiūriu reikia suprasti posakį: „Kalba yra [žodžio] gimtieji namai“⁷⁷. Šneka, kaip kasdienė aplinka⁷⁸, turi prioritetą prieš kalbą kaip gramatinių taisyklių erdvę. Ši šnekos prioritetą palyginkime su vėlyvojo Heideggerio šnekos išskėlimu. Sakydamas, kad „kalba (*die Sprache*) – būties namai“⁷⁹, Heideggeris čia pat teigia: „Kalba yra kalba. Kaip tai leidžia eiti toliau? Bet mes ir nenorime niekur nueiti. Tėnorime likti, kur jau esame. <...> Todėl klausiamo, kaip būna (*west*) kalba kaip kalba? Tad atsakome: kalbā kaip kalba (*die Sprache spricht*).“⁸⁰ Čia kalbā paremta kasdiene šneka. Mes jau esame šnekėdami. Todėl yra tiksliau sakyti: „Šneka – būties namai“. Vė-

lyvysis Heideggeris, kaip ir vėlyvysis Wittgensteinas, – šnekos filosofas. Tačiau už Heideggerio šnekos slypi būtis. Kas slypi už Wittgensteino šnekos?

Matėme, kad už traktato kalbinio pasaulio slypi kažkas, kas leidžia pasaulį traktuoti mistiškai. Kas slypi už tyrinėjimų šnekos? Apie būtį Wittgensteinas čia prasitaria taip: „Tai, kas, atrodo, turi būti, priklauso kalbai. Mūsų žaidime jis yra paradigma, tai, su kuo lyginama.“⁸¹ Ar leidžia ši išsara („turi būti“) teigti šnekos ontologiją? Ar ką nors slepia šneka? Atrodytų, taip: „Svarbiausi daiktų aspektai dėl jų paprastumo bei kasdieniško lieka paslėpti.“⁸² Tačiau skaitykime toliau: „To negali pastebėti, nes tai visuomet prieš akis.“⁸³ Jei ir yra paslėptis, tokia ji tampa dėl šnekos akivaizdumo. Tiek vėlyvajam Heideggeriui, tiek vėlyvajam Wittgensteinui šneka pati skleidžiasi; būdama pirmapradė, ji pati save išreiškia. Tačiau pirmajam ji – nuoroda į būtį, o antrajam – į save pačią. Pirmajam ji funkcionuoja kaip *Sein* ir *Dassein*, *Wesen* ir *Anwesende* dvisklaida (*Zwiefalt*⁸⁴), o antrajam – kaip savęs viensklaida. Jei pirmajam rūpi šnekos ontologija poezijoje⁸⁵, antrajam – šnekos pragmatika kalbos žaidimuose. Todėl Heideggeris – šnekos ontologas, Wittgensteinas – šnekos filosofas, Heideggeris – filosofijos „aristokratas“⁸⁶, Wittgensteinas – demokratas. Tai leidžia Heideggeriui vadintis metafiziku, Wittgensteinui – antimetafiziku. „Mes grąžiname žodžius iš metafizinio į kasdienį jų vartoji-

⁷² [20], 371.

⁷³ [20], 496.

⁷⁴ „Nesame sukūrę taisyklių visiems galimiems <...> vartojimo atvejams“ [20], 80.

⁷⁵ [20], 494.

⁷⁶ [20], 110.

⁷⁷ [20], 116.

⁷⁸ „Kai šneku apie kalbą, turiu šnekėti kasdiene kalba“ [20], 120.

⁷⁹ „Haus des Selns“ [9], p. 114.

⁸⁰ [9], p. 12.

⁸¹ [20], 50.

⁸² [20], 129.

⁸³ T. p.

⁸⁴ [9], p. 118.

⁸⁵ Traklio ar Hoelderlino.

⁸⁶ M. Šaulauskas.

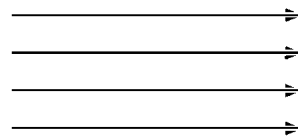
mą⁸⁷, teigia pastarasis. Wittgensteino ir Heideggerio lingvistinis posūkis baigiasi metafizine kryžkele.

Šnekos filosofija – ir supratimo filosofija. Drauge su kalbos žaidimų daugybe Wittgensteinas teigia ir supratimo principų įvairovę. Kadangi supratimas – kalbos žaidimų praktika, „technikos įvaldymas“⁸⁸, lyginimas⁸⁹, jis neatsiejamas nuo šnekos. „Daug kas jau turi būti paruošta kalboje“⁹⁰, kad būtų galima suprasti. Vadinasi, šneka – ne tik supratimo aplinka, bet ir jo sąlyga. Palyginkime: *Būties* ir *laiko* autoriui supratimas sąlygotas kalbos duochių – *Vorwissen*, *Vorbegriff*, *Vorhaben*⁹¹, – kurios reiškiasi kaip *Dasein* potenciali. Tačiau supratimas Heideggeriui, skirtingai nuo Wittgensteino, – pirmiausia būties atodanga. „*Dasein* – visuomet jau pirma savęs paties. Jis visuomet būna jau kaip savo egzistencinių galimybių metmenys, kuriuose priešontologiškai glūdi kažkas panašaus į egzistenciją ir būti.“⁹² Tiek Wittgensteino, tiek Heideggerio supratimo dalis (kalbos žaidimas, *Dasein*) ir visuma (pirmapradės duotys) šnekoje suaugę į vienas kitą aiškinantį koreliatą. Taigi ir vieno, ir kito hermeneutinis ratas lingvistinis, o Heideggerio dar ir ontologinis.

Kalbos žaidimų koncepcija suponuoja tyrinėjimų literatūrinių stilių įvairovę. Traktato lakonišką stilių čia pakeičia pavyzdžių ir anekdotų griūtis, elipsę – palyginimai ir

metaforos, monologą – dialogas. Kaip ir Nietzsche’i, filosofijos apyvokon įvedusiam literatūrinį siužetą⁹³, poeziją⁹⁴, aforizmą⁹⁵, hiperbolę⁹⁶, vėlyvajam Wittgensteinui visi stiliai, įskaitant piešinius, natūralūs. Palyginkime: „koks tavo tikslas filosofijoje? – Parodyti musei kelią iš butelio“⁹⁷ ir „ar jis negrįžta – atgal? – Taip <...>. Jis grįžta atgal kaip kiekvienas, kuris rengiasi dideliam šuoliui.“⁹⁸ Ir Wittgensteinas, ir Nietzsche var-toja metaforas („musės kelias iš butelio“, „grįžta šuoliui“), ir viena, ir kita citata – dialogai. Abu mąstytojai – reliatyvistai: pirmiausia – kalbos, o Nietzsche – ir moralės⁹⁹; abu – antimetafizikai. Nietzsche’s antimetafizika reiškiasi opozicija sąvokinei filosofijai¹⁰⁰, racionaliai epistemologijai¹⁰¹ ir personalizmu¹⁰²; vėlyvojo Wittgensteino – metodų pliuralizmu ir vieningos substancijos bei tiesos neigimu. Abiejų posūkis nuo substancijos vienovės prie šnekos įvairovės liudija lingvistinį posūkį, nors Nietzsche’s filosofija, kaip kalbos, dar neartikuluota.

Dabar pažaiskime tokį kalbos žaidimą. *Filosofiniuose tyrinėjimuose* Wittgensteinas rašo: „Įsivaizduok, kad nustatomi skirtingi lentelės skaitymo būdai; vienąkart <...> pagal schemą:

⁸⁷ [20], 116.

⁸⁸ [20], 150, 199.

⁸⁹ [20], 527.

⁹⁰ [20], 257.

⁹¹ [8].

⁹² [8], 315.

⁹³ Zarastros gaudynės [16].

⁹⁴ „Anapūs gėrio ir blogio“ pabaiga [14], p. 493–495.

⁹⁵ [15].

⁹⁶ Pavyzdžiui: „Auisis sulig žmogaus didumo“ [16], p. 139.

⁹⁷ [20], 309.

⁹⁸ [14], p. 484.

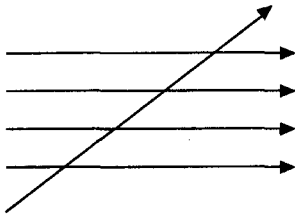
⁹⁹ „Žmonės patys sau sukūrė, kas gera ir kas bloga“ [16], p. 67.

¹⁰⁰ „Visa <...> buvo sąvokų mumijos <...>. Jie <...> sąvokų stabmeldžiai“ [15], p. 514.

¹⁰¹ „Dėl savo kentėjimo jis žino daugiau negu gali žinoti išmintingiausieji ir protingiausieji“ [14], p. 481.

¹⁰² „Filosofas neturinio beasmėniško“ [14], p. 408.

kitąkart

arba kaip nors kitaip.¹⁰³ Pirmąjį skaitymo būdą pažymėsiu taip:

ir pavadinsiu „apeitimi“. Antrąjį – taip:

ir pavadinsiu „perkeltimi“. Sakydamas „apeitis“, turiu omenyje taisyklingą, nuoseklų, logišką filosofavimą, būdingą traktatui. „Perkeltis“ reikštų daugiaplanį filosofavimą, kur nebėra vietos bendroms taisyklėms ir vienai logikai. Apeities bei perkelties skirtis – tai ir aiškinimo bei supratimo skirtis. Kartu tai – du egzistenciniai pasirinkimai¹⁰⁴. Taigi ankstyvojo ir vėlyvojo Wittgensteino filosofijos išreiškia dvi skirtingas paradigmas, kurias pavadinau apeitimi ir perkeltimi.

Ar sutaikomos šios paradigmos? Šneka ir supratimas vėlyvajam Wittgensteinui neatsiejami nuo vaizdo. „Kas gi iš tikrųjų išskyla prieš mūsų akis, kai suprantame žodį? – Ar tai nėra kažkas panašaus į vaizdą?“¹⁰⁵ – klausia filosofas. Supratimas jam pirmiau-

sia kalbinis, o žodžių reikšmė tapatinama su vaizdu: „Protas gali suteikti žodžiui reikšmę – <...> tai yra vaizdas“¹⁰⁶. Vaizdas duotas kartu su šneka, jis glūdi jos vartosenoje. „Vaizdas laikė mus nelaisvėje. Ir palikti joms negalėjome, nes jis buvo mūsų kalboje, o kalba, rodė, kartojo jį nenumaldomai.“¹⁰⁷ Kaip ir Heideggerio *Dasein*, vaizdas – kiekviename žingsnyje, jis „yra čia“¹⁰⁸, juo einame ratu artėdami prie supratimo, kaip einame *Dasein* ratu artėdami prie *Sein*. Todėl vaizdas nereikalauja pagrindimo, apie jį Wittgensteinas tautologiškai sako: „Vaizdas man sako save patį“¹⁰⁹, lygiai kaip Heideggeris tautologiškai sako: „Šneka yra pati sau šneka.“¹¹⁰ Vaizdas ne tik duotas drauge su šneka, t. y. su kalbos vartoseną, jis „jau nurodo tam tikrą vartoseną.“¹¹¹ Kaip ir Heideggerio išankstinės duotys *Vorgegriff*, *Vorhaben*, *Vorwissen*, jau glūdinčios šnekoje, Wittgensteino vaizdas apibrėžiamas šneka, o ši – vaizdu, kuris duotas kartu su šneka. Tiek Heideggerio, tiek Wittgensteino hermeneutiniai ratai, kaip jau matėme, lingvistiniai, tik Heideggerio ontologinį aspektą pakeičia Wittgensteino vaizdinis.

Bet klauskime toliau: kas yra vaizdas? Kaip supratimo prielaida, tai yra tam tikras tikrumas, kuris „priklauso nuo hipotezių, gamtos dėsnių sistemos <...>. Tai, ką žmonės laiko pateisinimu, *rodo, kaip jie galvoja ir mąsto*“¹¹² (išskirta – T. K.). Šia citata galime rekonstruoti Kuhno mokslo istorizmą: mokslininkų teorijos, įskaitant hipotezes ir gamtos dėsnius, sąlygotos ne tiek empirinių

¹⁰³ [20], 86.

¹⁰⁴ Wrighto prasme: aiškinimas (*expianation*) ir supratimas (*understanding*) [22].

¹⁰⁵ [20], 139.

¹⁰⁶ [20], p. 340.

¹⁰⁷ [20], 115.

¹⁰⁸ [20], 423.

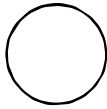
¹⁰⁹ [20], 523.

¹¹⁰ „*Die Sprache selbst ist die Sprache*“ [9], p. 12.

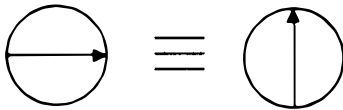
¹¹¹ [20], p. 340.

¹¹² [20], 325.

faktų, kiek mokslininkų kolektyvinės galvosenos ir gyvensenos. Kuhnas tai apibūdina taip: „Operacijos ir pokyčiai daug labiau sąlygoti paradigmos nei betarpiško patyrimo, kurio jos iš dalies pagimdytos.“¹¹³ Pasak Wittgensteino, vaizdu „pakeičiau <...> požiūrio į pasaulį būdą.“¹¹⁴ Kitaip sakant, vaizdas atitinka pasaulėvaizdį, individualų ar kolektyvinį. Pastarąjį Kuhnas ir vadina paradigma. Vaizdo esmė – kismas (žaidimų kaita) pastovume (pasaulėvaizdis): vaizdą turime, tačiau ne kaip objektą, ne kaip priežastį, bet kaip „kryptį“. „Kai kažką turime galvoje, tuomet tai nėra neįvykas vaizdas <...>. Mes einame link to, ką turime galvoje.“¹¹⁵ Todėl vaizdą pažymėsiu taip:

o minėtas dvi paradigmas pavaizduosiu taip:

Tai reiškia: kaip vaizdas, apeitis ir perkeltis tapatūs. Tuo neteigiu, kad du vaizdai savo turiniu tapatūs. Vaizdas tapatus kitam vaizdui tik kaip kintantis pastovumas, t. y. formaliu požymiu.

Šis kintantis pastovumas Wittgensteinui reiškiasi kaip „minties ir tikrovės santara“¹¹⁶

vaizde. Tai ir yra supratimas arba objekto „nušvitimas“, vaizdo, duoto drauge su šneka, ir žodžio įvaizdžio sutapimas. Todėl supratimas tęmstomas kaip pritaikymas, vartojimas, technikos įvaldymas, bet kartu jis duotas vaizde. Supratimas apibūdina pasaulėvaizdžio ir šnekos įvaizdžio dermę. Pastarasis vis kitaip reiškiasi skirtinguose kalbos žaidimuose, o pasaulėvaizdis, būdamas pastovus, savo ruožtu priklauso nuo istorinio pagrindo bei individualių įsitikinimų.

Kokią įtaką vėlyvasis Wittgensteinas darė tolesnei filosofijos raidai? Jau aptariau jo įtaką Kuhno paradigmos teorijai. Drauge su Kuhno, vėlyvojo Wittgensteino idėjos – reliatyvizmo postmoderniajame pragmatizme ir anarchizmo mokslo filosofijoje šaltinis. Pasak Rorty’o, „visi mūsų daiktų aprašymai pritaikyti mūsų tikslams“¹¹⁷, „nėra skirties tarp kalbos ir jos objektų.“¹¹⁸ Tai leidžia neigti „objektyvią tiesą“ net moksle. Anot Feyerebendo, „mokslininko aktuali disponuojama medžiaga, dėsni, eksperimento rezultatai, jo matematinės technikos, jo episteminės prielaidos, jo pažiūros <...> niekada negali būti atskirtos nuo istorinio pagrindo (*background*)“¹¹⁹. Šis reliatyvizmas, kurio ištakos siekia Nietzsche, būdamas glaudžiai susijęs su Wittgensteino žaidimų teorija, kartu su Heideggerio šnekos filosofija darė įtaką ir hermeneutikai, pirmiausia Bultmannui bei Gadameriui.

Apibendrinamas pateiksiu ankstyvojo ir vėlyvojo Wittgensteino pažiūrų lyginamąją lentelę (2 lentelė).

¹¹³ [13], p. 171.

¹¹⁴ [20], 144.

¹¹⁵ [20], 455.

¹¹⁶ [20], 429.

¹¹⁷ „All the descriptions we give of things are descriptions suited to our purposes“ [7], p. 41.

¹¹⁸ T. p., p. 42.

¹¹⁹ [3], p. 66.

2 lentelė. *Traktato ir tyrinėjimų pažiūrų lyginimas*

<i>Tractatus logicus philosophicus</i>	<i>Filosofiniai tyrinėjimai</i>
antimetafizika	
kalbos filosofija (lingvistinis posūkis)	
loginė erdvė	paraloginės erdvės
ontologija	—
kalba	šneka
teiginys	sakinys
funkcija	šeimyninis ryšys
tekstas	kontekstas
monologas	dialogas
elipsė	palyginimas, metafora
atsakymas	klausimas
skaičius	ženklas
formulės	piešiniai
sistema	pavyzdžiai
prasmės semantika	prasmės hermeneutika
aistorizmas	istorizmas
misticizmas	—
episteminis monizmas	episteminis pliuralizmas
optimizmas	pesimizmas
įtaka empirizmui	įtaka pragmatizmui ir hermeneutikai
apeitis	perkeltis
vaizdų teorija	

2 lentelės išvados:

1. Pradėjęs lingvistiniu posūkiu traktate, Wittgensteinas šnekos filosofiją paverčia svarbiausia *Filosofinių tyrinėjimų* tema ir – kalbos žaidimų pavidalu – pagrindiniu „metodu“;

2. Pradedant traktatu ir baigiant tyrinėjimais, Wittgensteinas lieka antimetafizikas. Traktate antimetafizika reiškiasi logine se-

mantine redukcija, tyrinėjimuose – metodų pliuralizmu bei jų ir kalbos žaidimų imanencija;

3. Traktato vieningą loginę erdvę pakeičia tyrinėjimų kalbos žaidimų įvairovė, vieningą ontologinę sistemą – pavyzdžių ir modelių gausa, optimizmą – pesimizmas, aistorizmą – istorizmas;

4. Traktato kalbos filosofija virsta tyrinėjimų šnekos filosofija. Šią transformaciją apibūdina teiginio¹²⁰ virtimas sakiniu, funkcijos – šeimyniniu panašumu, teksto – kontekstu, monologo – dialogu, elipsės – palyginimu ir metafora, atsakymo – klausimu, skaičiaus – ženklų, formulių – piešiniais;

5. Traktato aiškinimas su semantiniiais supratimo elementais virsta tyrinėjimų hermeneutika;

6. Traktato misticizmas neranda tiesioginio atgarsio tyrinėjimuose, nors čia jis galėtų, kaip ir visa kita, funkcionuoti tam tikrų kalbinių žaidimų pavidalu;

7. Ankstyvojo Wittgensteino įtaka neabejotina tolesnei empirizmo ir mokslo filosofijos raidai, vėlyvojo – pragmatinės analitikos ir hermeneutikos raidai;

8. Ankstyvąjį ir vėlyvąjį Wittgensteiną sieja vaizdų teorija.

Literatūra

1. Apel K. O. Wittgenstein und das Problem des hermeneutischen Verstehen // Apel K. O. Transformation der Philosophie, Bd. 1, Frankfurt am Mein: Suhrkamp, 1991.

2. Carnap R. Logische Aufbau der Welt, Berlin: Weltkreis Verlag, 1928.

3. Feyerabend P. Against Method, London: NLB, 1975.

4. Frege G. Funktion, Begriff, Bedeutung, Goettingen: Vandenhoeck und Ruprecht, 1986.

5. Gadamer H. G. Wahrheit und Methode, Tuebingen, 1960.

6. Garver N. Philosophy as Grammar // The Cambridge Companion to Wittgenstein, Cambridge University Press, 1996.

7. Habermas, Rorty and Kolakowsky : Debating the State of Philosophy, Prager Publishers, 1996.

8. Heidegger M. Sein und Zeit, Tuebingen, 1991.

9. Heidegger M. Unterwegs zur Sprache, Tuebingen : Neske, 1959.

10. Hintikka J. Ludwig Wittgenstein : Truth and One – And – a – Half – Truths, Boston, 1996.

11. Husserl E. Cartesianische Meditationen, 1927.

12. Kantas I. Grynojo proto kritika. Vilnius: Mintis, 1982.

13. Кун Т. Структура научных революций. Москва: Прогресс, 1975.

14. Nyčė F. Anapus gėrio ir blogio // Nyčė. Rinkiniai raštai. Vilnius: Mintis, 1991.

15. Nyčė F. Stabų saulėlydis // Ten. pat.

16. Nyčė F. Štai taip kalbėjo Zaratustra // Ten pat.

17. Quine W. V. O. Two Dogmas of Empiricism / From a Logical Point of View, Cambridge : Harvard University Press, 1953.

18. Ricketts T. Pictures, Logic, and the Limits of Sense in Wittgenstein's Tractatus // The Cambridge Companion to Wittgenstein, Cambridge University Press, 1996.

19. Schopenhauer A. Pasaulis kaip valia ir vaizdinys. Vilnius: Pradai, 1995.

20. Vitgenšteinas L. Filosofiniai tyrinėjimai // Vitgenšteinas L. Rinkiniai raštai. Vilnius: Mintis, 1995.

21. Vitgenšteinas L. Tractatus logico-philosophicus // Ten pat.

22. Wright G. H. V. Explanation and Understanding. London, 1971.

¹²⁰ Pakludamas vertėjo valiai, vietoje „teiginio“ I dalyje rašiau „sakiny“.

IS L. WITTGENSTEIN A PHILOSOPHER OF ANALYTIC OR HERMENEUTIC?

Summary

The purpose of the article is to show a contraversion of analytic and hermeneutic, the philosophy of explanation and understanding on basis early (*Tractatus Logico Philosophicus*) and late L. Wittgenstein's (*Philosophical Investigations*) masterpieces.

The linguistic turn of *Tractatus* means a reduction of philosophical problems to the problems of logical semantic. It is possible, because early Wittgenstein suppose an unified logical space. The meaning is an equivalent of a proposition and a fact. This "grammatic" suppose an unified ontology of the world and his perception. This ontology is close to phenomenological looking. The ideas of early Wittgenstein are most original and influential comparing with Frege's, Russell's and Carnap's views.

The author of *Philosophical Investigations* modifies the problems of explanation to the problems of understanding. The variety of language games doesn't suppose epistemic monism. So appears philosophy of speech instead of philosophy of language. Then the tasks of philosophy are regrounded. As philosophy or relativism *Investigations* are close to philosophy of Nietzsche and Heidegger. But the understanding is without ontology. It is an adaptation usage mastering the technique. The picture as a ground of understanding links early and late Wittgenstein. The picture is given with speech, and a harmony of thought and facts in a picture is the understanding. Late Wittgenstein influenced the late hermeneutic and pragmatic analytic.